

Sygn. akt I UK 206/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 stycznia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogusław Cudowski (przewodniczący)

SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

w sprawie z odwołania P. w C.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
z udziałem zainteresowanej B. D.
o zwrot nienależnie wypłaconych świadczeń,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 28 stycznia 2015 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 3 grudnia 2013 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzją z dnia 25 marca 2009 r. zobowiązał pracodawcę P. w C. do zwrotu nienależnie wypłaconych świadczeń za okres od 1 kwietnia 2006 r. do 31 marca 2009 r. w kwocie 17.552,87 zł i odsetek za

okres od 4 kwietnia 2006 r. do 25 marca 2009 r. w kwocie 2.991,98 zł, stwierdzając, że B. D. wypłacono bezpodstawnie rentę z tytułu niezdolności do pracy w okresie od 1 kwietnia 2006 r. do 31 marca 2009 r.

Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 21 grudnia 2012 r., na skutek odwołania P., zmienił powyższą decyzję i stwierdził, że odwołujący się nie jest zobowiązany do zwrotu nienależnie wypłaconych świadczeń w kwotach wskazanych wyżej.

Sąd Okręgowy ustalił, że w lipcu 1992 r. do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych złożony został wniosek o rentę inwalidzką dla B. D. - pracownika P. w C. Do wniosku załączono między innymi świadectwo pracy wystawione przez P. Zarząd Wojewódzki w C. potwierdzające zatrudnienie B. D. w okresie od 5 kwietnia 1975 r. „do nadal” w charakterze [...] – bez informacji o korzystaniu przez pracownicę z urlopu wychowawczego w okresie zatrudnienia. Decyzją z dnia 8 września 1992 r. organ rentowy przyznał B. D. rentę inwalidzką III grupy. W dniu 12 listopada 1992 r. do organu rentowego wpłynęło świadectwo pracy B. D., w którym nie zawarto informacji o korzystaniu przez nią z urlopu wychowawczego. Świadczenie rentowe wypłacano B. D. od 8 listopada 1992 r. do 31 marca 2009 r. W dniu 30 marca 2005 r. ubezpieczona złożyła w organie rentowym wniosek o ustalenie kapitału początkowego. Do wniosku załączyła między innymi dwa zaświadczenia o zatrudnieniu i wynagrodzeniu wystawione przez płatnika składek – P. w C., gdzie wskazano, że w okresach: od 8 listopada 1983 r. do 8 listopada 1985 r., od 6 sierpnia 1986 r. do 6 sierpnia 1988 r. i od 23 grudnia 1988 r. do 22 grudnia 1991 r. przebywała na urloпах wychowawczych.

W dniu 10 lutego 2009 r. B. D. złożyła wniosek o przeliczenie renty. W wyniku postępowania przeprowadzonego przez organ rentowy ustalono, że ubezpieczona od 10 lipca 1982 r. do 10 lipca 1992 r. nie legitymowała się co najmniej 5 - letnim okresem składkowym i nieskładkowym, co w konsekwencji spowodowało, że decyzją z dnia 12 marca 2009 r. wstrzymano wypłatę renty, a decyzją z dnia 20 marca 2009 r. odmówiono prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. Ubezpieczona, składając wniosek o rentę w 1992 r. oraz dołączając w listopadzie 1992 r. na wezwanie organu rentowego świadectwo pracy, nie знаła przepisów określających prawo do tego świadczenia. Przez okres pobierania renty

organ rentowy nie wzywał jej do wyjaśnienia kwestii posiadanych okresów składkowych i nieskładkowych, mimo że już w 2005 r. był w posiadaniu dokumentów związanych z ustaleniem kapitału początkowego zawierającym dane o pobycie na urlopie wychowawczym.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał odwołanie za uzasadnione. Powołał się na treść art. 84 ust. 1 i 6 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1442 ze zm.) i wskazał, że w przedmiotowej sprawie faktycznie płatnik składek w 1992 r. wystawił ubezpieczonej wskutek niedbalstwa błędne świadectwo pracy, które stanowiło podstawę do przyznania pracownicy prawa do renty pomimo nielegitymowania się przez nią 5 - letnim okresem składkowym i nieskładkowym w ostatnim dziesięcioleciu. Zwrócił jednak uwagę, że w marcu 2005 r. ubezpieczona, składając do tego samego inspektoratu ZUS (w D.) dokumenty związane z wnioskiem o ustalenie kapitału początkowego, przedłożyła właściwe zaświadczenia o zatrudnieniu i wynagrodzeniu, które powinny były stanowić podstawę do weryfikacji jej okresów składkowych i nieskładkowych. Podkreślił, że następnie prawo do renty i wysokość świadczenia były kilkakrotnie weryfikowane i gdyby organ rentowy wykorzystał w 2005 r. informacje przekazane w dokumentach informacje, mógłby zweryfikować okresy składkowe i nieskładkowe w konsekwencji uprawnienie do świadczenia. Wobec tych okoliczności, zdaniem Sądu Okręgowego, nie można odpowiedzialnością za nieprawidłowości w działaniu organu rentowego „obciążać ubezpieczonych”.

Sąd Apelacyjny, w wyniku apelacji organu rentowego, wyrokiem z dnia 3 grudnia 2013 r. zmienił zaskarżony wyrok i ustalił, że P. w C. nie jest zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 kwietnia 2006 r. do 31 marca 2008 r. oraz odsetek za okres od 4 kwietnia 2006 r. do 22 marca 2009 r. w kwocie 2.991,98 zł, w pozostałej części odwołanie oddalił (pkt 1), jak również oddalił apelację w pozostałym zakresie (pkt 2).

W uzasadnieniu Sąd drugiej instancji podkreślił, że to na skutek błędu pracodawcy doszło do wypłacania B. D. renty, do której, jak wynika z wyroku Sądu Okręgowego z dnia 20 stycznia 2012 r., nie miała prawa. Obowiązek wykazania w świadectwie pracy okresów urlopów wychowawczych spoczywał na odwołującym

się z mocy § 7 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 listopada 1974 r. w sprawie świadectw pracy i opinii (Dz.U. Nr 45, poz. 269 ze zm.). Nie jest także sporne w sprawie, że obowiązujące przepisy (art. 138 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych; jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1440 ze zm.) uniemożliwiają dochodzenie od B. D. zwrotu kwot świadczeń pobranych przez nią nienależnie.

Wobec tego Sąd drugiej instancji uznał, że pracodawca P. w C. swoim działaniem wypełnił dyspozycję art. 84 ust. 6 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, podając w dwóch świadectwach pracy nieprawdziwe dane przez niewykazanie okresów urlopów wychowawczych. Wydanie nieprawidłowego świadectwa pracy było wynikiem rażącego niedbalstwa pracownika. Zatem nawet przy przyjęciu stanowiska zaprezentowanego przez Sąd Okręgowy w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że podstawą odpowiedzialności płatnika składek lub innych podmiotów jest ustalenie, że wystawienie dokumentów zawierających nieprawdziwe dane nastąpiło na skutek ich rażącego niedbalstwa, apelujący pracodawca byłby obowiązany do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Rażące niedbalstwo pracownika jest niewątpliwie rażącym niedbalstwem pracodawcy. Nie jest też wątpliwe, że przyznanie świadczenia rentowego było wynikiem uwzględnienia błędnego świadectwa pracy.

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że B. D. zawiadomiła organ rentowy w 2005 r. o korzystaniu przez nią z urlopów wychowawczych w okresach od 8 listopada 1983 r. do 8 listopada 1985 r., od 6 sierpnia 1986 r. do 6 sierpnia 1988 r. i od 23 grudnia 1988 r. do 22 grudnia 1991 r. Zatem możliwość weryfikacji prawa do renty istniała już od 2005 r. Z tego względu uznał, że organ rentowy nie może żądać zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń za okres dłuższy niż 12 miesięcy.

Organ rentowy zaskarżył ten wyrok skargą kasacyjną w części, tj. w zakresie ustalenia, że P. w C. nie jest zobowiązany do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 kwietnia 2006 r. do 31 marca 2008 r.

Zaskarżonemu wyrokowi zarzucono naruszenie prawa materialnego: art. 84 ust. 3 w związku z art. 84 ust. 6 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, przez błędną wykładnię prowadzącą do uznania braku obowiązku zwrotu świadczenia za okres od 1 kwietnia 2006 r. do 31 marca 2008 r. w sytuacji, gdy nie doszło do

zawiadomienia organu rentowego o zajściu okoliczności powodujących wstrzymanie wypłaty świadczenia w rozumieniu art. 84 ust. 3 wymienionej ustawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasady zwrotu nienależnie pobranego świadczenia przez osobę pobierającą rentę uregulowane są w art. 136 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, natomiast podstawę prawną żądania takiego zwrotu od płatnika składek lub innego podmiotu (który przekazał nieprawdziwe dane mające wpływ na prawo do świadczeń lub na ich wysokość) stanowi art. 84 ust. 6 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Ten ostatni przepis reguluje taką sytuację, w której pobranie obiektywnie nienależnych świadczeń, np. z uwagi brak do nich prawa, zostało spowodowane przekazaniem przez płatnika składek lub inny podmiot nieprawdziwych danych mających wpływ na prawo do świadczeń lub na ich wysokość, a jednocześnie nie można stwierdzić odpowiedzialności osoby, której świadczenia wypłacono, bowiem nie można uznać, że są one „nienależnie pobrane” w rozumieniu art. 138 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 sierpnia 2013 r., I UK 11/13, OSNP 2014 nr 5, poz. 72).

Ustalając wykreowaną w art. 84 ust. 6 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych zasadę odpowiedzialności płatnika za podanie nieprawdziwych danych, należy odwołać się do poglądów wyrażonych przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 października 2013 r., I UK 103/13 (LEX nr 1463838), w którym rozważana była przesłanka odpowiedzialności płatnika składek na podstawie art. 34 ust. 1 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 167, poz. 1322 ze zm.) za nieprzekazanie danych lub przekazanie nieprawdziwych danych, od których jest uzależniona stopa procentowa składki na ubezpieczenie wypadkowe. Również i w komentowanym zakresie jest to sytuacja podobna do odpowiedzialności odszkodowawczej z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania. Płatnik powinien więc spotkać się z sankcją za niewykonanie lub nienależyte wykonanie swojego obowiązku nałożonego przepisami prawa (w niniejszej sprawie - przepisami rozporządzenia

Rady Ministrów z dnia 20 listopada 1974 r. w sprawie świadectw pracy i opinii), chyba że jest to następstwem okoliczności, za które nie ponosi odpowiedzialności (domniemanie odpowiedzialności, tak jak to przewiduje art. 471 k.c.). Jest przy tym odpowiedzialny tak jak za własne działanie lub zaniechanie za działania i zaniechania osób, z których pomocą zobowiązanie wykonywa, jak również osób, którym wykonanie zobowiązania powierza (art. 474 k.c.). Przede wszystkim zaś należy uznać, że jest odpowiedzialny za niezachowanie należytej staranności w przekazaniu organowi rentowemu prawdziwych informacji (tak jak to stanowi art. 472 k.c.). Inaczej mówiąc, przesłanką odpowiedzialności płatnika na podstawie art. 84 ust. 6 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych jest wina płatnika w niewykonaniu lub nienależytym wykonaniu przekazania organowi rentowemu wymaganych informacji, polegająca na niedochowaniu należytej staranności.

W art. 84 ust. 3 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (identycznie zresztą jak i w art. 138 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS) ustanowiona została zasada, że nie można żądać zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń za okres dłuższy niż ostatnie 12 miesięcy, jeżeli osoba pobierająca świadczenia zawiadomiła organ rentowy o zajściu okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, a mimo to świadczenia były jej nadal wypłacane, w pozostałych zaś wypadkach - za okres dłuższy niż ostatnie 3 lata. Oznacza to ograniczenie we wskazanym sposobie kwoty zwrotu nienależnie pobranego świadczenia zarówno w stosunku do świadczeniobiorcy, jak i płatnika składek.

Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy, użyte w art. 138 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS (także w art. 84 ust. 3 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych) sformułowanie - „zawiadomiła” wskazuje na czynne działanie ze strony osoby pobierającej świadczenie, wyraźnie ukierunkowane na uświadomienie organowi rentowemu zajścia określonych okoliczności. Bezwzględnym warunkiem jest więc to, aby źródłem tej informacji była osoba pobierająca świadczenie (ewentualnie jej pełnomocnik lub inny przedstawiciel prawny). Jeżeli bowiem organ rentowy uzyska informację o zajściu okoliczności z art. 138 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach od innej osoby, podmiotu będzie to stanowić „pozostały wypadek” w rozumieniu art. 138 ust. 4 *in fine* tej ustawy (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 18 lutego

2009 r., II UK 204/08, LEX nr 736736, z dnia 6 lutego 2013 r., I UK 475/12, LEX nr 1308054).

Zgodzić się należy ze stanowiskiem wyrażonym w przywołanym wyżej wyroku w sprawie UK 475/12, że przywilej ograniczenia obowiązku zwrotu nienależnie pobranej emerytury lub renty wynika z faktu dostarczenia przez ubezpieczonego informacji, na podstawie której organ rentowy w normalnym toku czynności powinien podjąć stosowne kroki, ale na skutek własnego zaniedbania tego nie uczynił. Złożenie przez ubezpieczoną wniosku o ustalenie kapitału początkowego, wraz z dokumentacją potwierdzającą okres urlopu wychowawczego, nie wszczyna w normalnym toku czynności weryfikacji warunków stażowych prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. Trudno zatem uznać, aby ubezpieczona w 2005 r., przy okazji postępowania o ustalenie kapitału początkowego, zawiadomiła organ rentowy, że jej staż rentowy jest niższy niż wymagany art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

W rezultacie uzasadniony okazał się zarzut naruszenia art. 84 ust. 3 w związku z ust. 6 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i z tej przyczyny Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji. O kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygnięto po myśl art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.